

Professor titular de Ciència Política a la UAB

Jordi Argelaguet

Consideracions sobre la independència de Catalunya

Des dels inicis de les primeres formulacions polítiques del catalanisme, durant el darrer terç del segle XIX, hi ha reflexions sobre la independència de Catalunya. Des d'aleshores fins avui sempre ha planat aquesta qüestió per damunt dels debats sobre els objectius i les estratègies que el catalanisme havia de seguir. No obstant això, de la mateixa manera que la presència d'aquest debat ha estat constant, si bé amb alts i baixos en funció de la conjuntura política, també és cert que els qui apostaven decididament per la independència han estat una minoria. Aquest article reflexiona sobre el paper i la influència que tenen avui els nous discursos sobre la independència després de trenta anys d'autonomia política.

En els darrers anys, un cop l'alternativa de lluitar per l'autonomia dins de l'Estat espanyol sembla que hagi esgotat tot el seu recorregut, la hipòtesi de la independència esdevé relativament més tinguda en compte de manera seriosa, sigui per assumir-la, sigui per rebutjar-la. Des de finals dels anys noranta del segle passat, les diverses enquestes d'opinió pública mostren que al voltant d'un 30% dels habitants de Catalunya serien favorables a la independència. Els independentistes estan repartits entre totes les opcions polítiques, si bé, lògicament, en intensitats diferents.

Així, segons les dades d'una enquesta del Centro de Investigaciones Sociológicas del 2001 (estudi 2410), els partidaris de la independència de

Catalunya arribarien al 35,9%, els contraris serien el 48,1%, el 13,3% no saben què respondre i el 2,8% no responen. Creuant aquestes respostes per record de vot, serien favorables a la independència el 90,3% dels votants d'ERC, el 47,3% de CiU, el 40,2% d'ICV, el 20% del PSC i el 6% del PP. De tota manera, mentre que la majoria dels votants d'ERC opten per la independència, també és cert que només són el 23,4% dels partidaris de la independència. En aquest mateix sentit, el 47,3% dels votants de CiU que vol la independència representa el 36,5% dels independentistes. La conseqüència és clara: CiU és la força política que rep més vots independentistes.

Malgrat la presència no negligible del component independentista dins del catalanisme, tant avui com en el passat, la reivindicació catalanista s'ha mogut majoritàriament dins d'una estratègia clarament possibilista, intentant aconseguir allò que és factible d'acord amb la correlació de forces existents en cada moment i sense perdre de vista la potència de l'espanyolisme. Fins i tot en el moment més clar per plantejar-se fer una opció sobiranista, el corrent central del catalanisme s'ho ha pensat dues i més vegades. En efecte, des del 1876 fins avui, només un cop hi ha hagut

Tant avui com en el passat, la reivindicació catalanista s'ha mogut majoritàriament dins d'una estratègia clarament possibilista

l'oportunitat d'encetar un procés constituent. Això va ser amb la caiguda de la monarquia l'abril del 1931. El 14 d'abril, a Barcelona, es va fer un acte sobiranista cabdal: la proclamació de la República Catalana per part de Francesc Macià. I aquest intent es va quedar a mig camí. Al cap de tres dies, les autoritats catalanes van acceptar canviar la República Catalana per unes institucions d'autogovern dins de la Segona República espanyola, sota el nom de Generalitat de Catalunya. Les competències es fixarien en un estatut a negociar entre els representants del poble espanyol i del poble català, amb el benentès que la darrera paraula estaria en mans del Parlament espanyol. I si Macià i la resta d'ERC no van ser aleshores traïdors per haver acceptat una rebaixa tan gran (en realitat, la més gran de la història), ningú més dins la història del catalanisme posterior no pot rebre el qualificatiu de traïdor per pactar amb el Govern espanyol.

Per tant, quan s'aborda la qüestió de la independència de Catalunya s'ha de fer tenint en compte la dura realitat de les coses, encara que això sigui dolorós perquè significa la constatació de les dificultats de l'empresa,

en la millor de les circumstàncies. La necessitat i la conveniència d'estar arran de terra impliquen dues conseqüències.

La primera conseqüència és l'assumpció que és evident que la veritat és compartida. Seguint la metàfora d'un dels nostres poetes nacionals, tothom té un bocí del mirall de la realitat. Tanmateix, però, tampoc no cal ser del tot ingenus: també s'ha de convenir que alguns tenen trossos de veritat més grans que d'altres. Per tant, no s'ha de perdre de vista la pluralitat de tot tipus que amara la societat catalana. Per començar, cal no oblidar mai que mentre que el 1887 el 98,8% de la població catalana havia nascut a Catalunya, el 2008 aquest percentatge baixa fins al 62,8%. A la vegada, aquest percentatge inclou, és clar, els fills de nascuts fora de Catalunya.

La segona conseqüència és que les bases científiques de la causa que es vol defensar no són unànimement acceptades per tots els participants en el debat. Amb tot, per anar aterrant a la dura realitat ara esmentada, s'ha de considerar que és més que útil que el catalanisme basteixi la seva proposta política a partir de la distinció entre el concepte de *nació cultural* i el de *nació política*, i que ambdós termes no es perdin de vista. En efecte, si hi ha un concepte veritablement controvertit en la ciència política –i la resta de ciències socials– és el de *nació*. No hi ha acord majoritari en la seva definició i els debats són inacabables perquè cada cas té particularitats molt pròpies que dificulten les generalitzacions. Ben cert és que sempre es podria reiniciar la discussió per enèsima vegada, però ara, en aquest text, seria improcedent.

Tanmateix, l'aportació que, entre d'altres, fa Joan Francesc Mira és prou pertinent quant a la distinció que planteja entre el concepte de *nació cultural* i el de *nació política*:

«La nació cultural és el resultat de l'existència d'un *poble* –en el sentit d'*étnos* o ètnia, *Volk*, “tribu cultural...”– amb trets o caràcters comuns objectius i observables en les seves formes de comportament i d'expressió, la ideologia i els valors, etc., originalment distint com a comunitat d'origen en el sentit que el període formatiu dels seus trets distintius ha hagut de transcórrer en un espai propi de comunicació, i *desenvolupat com a societat complexa amb xarxa urbana pròpia*, cosa que regularment implica la difusió de la llengua escrita, i l'existència d'una elit productora de

“cultura culta”. En comparació, la nació política és un fet de consciència induïda, i un fet de lleialtat més o menys voluntàriament assumida. Existeix quan hi ha un bloc de població, amb forma de societat complexa amb xarxa urbana, que posseeix un poder/estat autònom i comú o que aspira a posseir-lo, sobre un territori considerat com a propi, i que es percep a si mateixa amb el seu territori com el *locus màxim d'identitat-oposició*». (J. F. Mira, *Crítica a la nació pura*, 1985: 110).

Finalment, en aquesta línia, no cal insistir massa que *comunitat lingüística* no equival a *nació política* i que, amb prou feines, equival a *nació cultural*. Els exemples podrien ser diversos, però no cal explicitar-los tots. Arribats a aquest punt, apareix la pregunta recurrent, sovint fins i tot angoixant per segons qui, i habitualment no resposta de manera prou satisfactòria: fins a quin punt els Països Catalans són una nació? La nació és Catalunya?

Per intentar donar, més que no pas una resposta, una presa de posició, s'hauria d'apuntar el següent. D'entrada, cal deixar els nominalismes de banda. No obstant això, si hom se centra en els elements més objectivables,

No cal insistir massa que *comunitat lingüística* no equival a *nació política* i que, amb prou feines, equival a *nació cultural*.

l'acord inicial més fàcil és el d'acceptar l'existència d'una comunitat lingüística catalana que s'estén pels territoris de les avui comunitats autònomes espanyoles de Catalunya, País Valencià, Illes Balears i una franja a l'Aragó; i els estats andorrà (íntegrament), francès i italià. Amb tot, no és gens clar fins a quin punt aquesta comunitat lingüística és la majoritària en el conjunt del seu territori històric, si ho

podrà continuar sent o si hi ha retrocessos significatius i definitius. Ara bé: com més dura sigui la realitat que es descobreixi, més hauria d'empènyer molts a adonar-se del que tenen entre mans i a actuar en conseqüència i amb més responsabilitat, i, per tant, menys frivolitat.

Fent un pas més, cal assenyalar que emergeix amb força la convicció que l'element de la voluntat és el tret distintiu que ens permet argumentar fins a quin punt estem al davant d'una *nació política*. Com a indicador d'aquesta voluntat, en un context democràtic, el referent més potent disponible és el vot dels ciutadans, que és acceptablement lliure. En conseqüència, l'existència d'un sistema de partits propi seria un punt de referència adequat. Deixant de banda el problema que suposa l'existència de les

fronteres estatals, si es pren com a referència les dades electorals del 90% de la nació catalana que estaria sota sobirania espanyola, és evident que no existeix un sistema de partits propi dels Països Catalans, sinó que n'hi ha diversos al seu si. Aquests sistemes de partits són molt diferents entre ells, tant pels seus integrants (qui són i quina grandària tenen) com per les relacions que mantenen entre ells. En algunes parts hi ha un sistema de partits molt diferenciat del conjunt de l'Estat. En d'altres, el sistema està molt espanyolitzat. Així mateix, fent una projecció a partir de les dades de les darreres eleccions generals espanyoles, a mode d'il·lustració i arrodonint, els socialistes vinculats al PSOE van treure el 44% dels vots, el PP el 32%, CiU l'11%, ERC el 4%, Esquerra Unida el 4% i els nacionalistes catalanistes a les Balears i al País Valencià menys de l'1%. Si es vol ser més cru, mesurant la implantació en la societat, per tant, en percentatge sobre el cens, l'abstenció va ser del 27%, els socialistes van tenir el 32%; el PP, el 23%; CiU, el 8%; ERC, el 3%; EU, quasi el 3%; i els catalanistes del País Valencià i les Balears, el 0,6%. Aquesta és la crua realitat, que es podria, certament, matisar lleument per territoris.

Com a conclusió primera d'aquest primer aterratge és clar que els Països Catalans no són una nació política, encara. Com a molt, són una nació cultural a partir de la qual es podria construir una nació política. Els estats espanyol i francès faran tot el que sigui possible per impedir-ho, però això no eximeix els patriotes catalans d'intentar-ho eficaçment. En canvi, si la referència és el Principat de Catalunya, sí que hi trobem més elements per identificar-la com una nació política.

En definitiva, cal reiterar –i, per tant, basar-hi qualsevol acció política catalanista– l'existència del poble català i que és subjecte de drets. Si bé és difícil saber com el definim, aquest poble, ho és menys establir-ne els drets. En efecte, els drets d'un poble, de qualsevol poble, ja van ser fixats des de fa anys en un document polític de primera magnitud com ho és la Declaració d'Independència dels Estats Units d'Amèrica. En aquest sentit, el catalanisme podria fer-ne una actualització:

«Considerem evident que tots els pobles del món tenen els drets inalienables a l'existència i a desenvolupar-se com a tals en pau i llibertat respectant els drets dels individus que els componen i els drets dels

altres pobles; i que per garantir aquests drets, els pobles s'han de dotar d'institucions polítiques el poder just de les quals es basi en el consens dels ciutadans. Considerem que sempre que una forma de govern, sigui la que sigui, es torna destructiva envers aquesta finalitat, el poble té el dret i àdhuc el deure d'alterar-la o abolir-la, i d'instituir una nova forma de govern fonamentant-la sobre els principis abans esmentats i organitzant-ne els poders de la manera que més apropiada li sembli per proporcionar-se la viabilitat futura com a poble».

Havent establert això, val la pena esmentar quatre factors que, en principi, intervindrien en el debat d'avui, que el poble català es pugui dotar del seu propi estat sobirà.

El primer factor és que no hi ha hagut mai cap procés d'independència des d'un estat democràtic consolidat. Si s'entén per *independència* el resultat d'un procés de secessió d'un territori d'un estat per crear un nou estat, això és certament inèdit. Si bé hom podria posar alguns casos (Noruega, Irlanda

Si s'entén per independència el resultat d'un procés de secessió d'un territori d'un estat per crear un nou estat, això és certament inèdit.

o, fins i tot, Kosovo) que desmentirien l'afirmació precedent, hi ha elements per replicar en el sentit d'avaluar si els estats dels quals se separen eren una democràcia liberal-representativa. Més enllà d'exposar un element per a un debat prou interessant, aquest no afectaria el nucli del problema: la dificultat de desvincular-se d'un estat democràtic. Els partidaris de la secessió cal que tinguin molts arguments i que siguin molt seriosos i ben

travats per legitimar una acció política com aquesta. La finalitat d'aquests arguments és clara: caldrà als secessionistes aconseguir la legitimitat de la seva acció a través del reconeixement internacional.

Hi ha un segon factor a tenir present. Entre les dificultats que hi ha plantejades cal assenyalar la definició mateixa del poble català. Qui és i qui en forma part? En certa manera, es tracta de reincidir en el vell debat sobre la definició de la identitat nacional catalana. La llengua catalana, i més concretament les actituds i el comportament envers ella, ha estat un indicador molt emprat per definir qui és, o no, català. Els avantatges són considerables, però els riscos són també grans. D'una banda, la llengua catalana -i el que envolta el seu ús- marca i mostra una voluntat de ser. De l'altra, la diversitat

nacional de la població que viu a Catalunya és, com a mínim, un repte. Ras i curt: tots els qui viuen a Catalunya són catalans? La resposta implica unes conseqüències altament conflictives que, fins i tot, podrien obrir la porta a trobar nous termes per fer descriure la realitat, com per exemple la distinció entre *catalans* i *catalunyesos*. En canvi, si la comunitat nacional concernida té estat, la qüestió de definir qui forma part de la seva població no és tan complexa, però. L'estat, per llei, determina qui forma part del poble. Per contra, si el poble no té estat, tot és més complicat. I el debat es fa damunt de sobreentesos i en l'àmbit d'allò que és políticament correcte. Ara bé, el catalanisme té un punt de consens que no es pot perdre en el debat –allò de «llençar el nen amb l'aigua bruta», que diuen els anglesos–: tots els qui viuen a Catalunya tenen dret a tenir l'oportunitat d'esdevenir catalans. La distinció entre ciutadania i nacionalitat és sempre un problema arreu.

Hi ha un tercer factor que complica el debat sobre la independència. Aquesta sempre s'ha de justificar i legitimar. Davant de qui? En primer lloc, internament, davant del poble mateix. En segon lloc, i sobretot, davant de la comunitat internacional. S'ha de presentar un memorial de greuges poderós i contundent. I aquest és més difícil d'argumentar com més autogovern i més benestar gaudeix –si es vol, entre cometes– el poble concernit. A banda d'això, a nivell de cadascun dels individus d'aquest poble, com més benestar tinguin, menys probabilitats hi ha que s'embarquin –«comprometent vides i hisendes», que deien aquells patriotes americans– en un procés cap a la independència. Per tant, s'ha de demostrar bé que és l'única sortida possible.

El quart factor és el de l'exploració seriosa d'altres casos més o menys semblants. Un cop més cal aterrar a la realitat, comparar allò comparable, i adonar-se que el realisme polític és una vella lliçó de Maquiavel que no ens podem permetre el luxe d'obviar. L'anàlisi no s'ha de fer sobre allò que hauria de ser, sinó sobre la realitat efectiva de les coses. En aquest sentit, una de les experiències més potents és la del Quebec. Cal analitzar la resposta de la Cort Suprema canadenca a la consulta feta pel govern federal sobre el dret del Quebec a la separació. Succintament, ens diu que en el marc i la tradició constitucional canadenca (és a dir, federal) el Quebec no té el dret de separar-se unilateralment; però també diu que si hi ha

L'anàlisi no s'ha de fer sobre allò que hauria de ser, sinó sobre la realitat efectiva de les coses

una majoria clara que respon a una pregunta clara sobre aquesta qüestió, el govern central no pot fer com si no passés res. Cal que les parts negociïn.

Què es pot fer en aquest panorama? Hi ha vuit punts que es poden considerar rellevants, i són els següents.

No s'han de publicitar les tàctiques, encara que pugui ser convenient explicitar l'estratègia secessionista. Lògicament, si hom exposa les seves tàctiques està donant massa pistes a l'adversari. Per tant, només es pot mostrar allò que calgui, allò que convingui en cada moment.

La declaració d'independència és un acte de sobirania. En aquest sentit, és un acte de creació d'una nova legalitat, i no d'adaptació d'una legalitat existent que, per definició, s'ha de considerar il·legítima. I s'han d'assumir totes les conseqüències, tant si es guanya com si es perd. Mentre no es faci aquest acte de sobirania, cal aprofitar totes les eines democràticament legítimes que es tinguin a l'abast.

Cal que allí on hi hagi una majoria nacionalista catalana aquesta s'expressi i actuï com a tal en les institucions corresponents. Ha de ser una de les vies, si no la via, per augmentar la consciència nacional i, en conseqüència, per assegurar-se la factibilitat del conjunt del procés, és a dir, que hi pugui haver una resposta clara el dia que es faci una pregunta clara.

Cal esforçar-se perquè hi hagi una majoria nacionalista catalana a totes les eleccions, de tot tipus, és a dir, que es pugui fer una pregunta clara.

Cal buscar els suports internacionals que són sempre imprescindibles. Quins han de ser els nostres aliats? Quins arguments hem d'emprar? No hi ha una resposta ràpida i senzilla. Però noteu que s'està parlant de relacions internacionals, potser l'àmbit de la política amb menys entranyes. És, potser, un dels punts més difícils perquè cal convèncer els estats existents que la independència de Catalunya és més favorable per als seus interessos que no pas el manteniment de la integritat territorial d'Espanya.

Cal parar l'atenció en la qüestió de la integritat territorial i l'irredemptisme subsegüent. Tal vegada és més pertinent crear un estat català viable en una part del territori, encara que no abasti la totalitat del territori històric que es reclama com a propi, que no pas quedar presoners d'alguns principis que cap dels estats avui constituïts estaria disposat a defensar a ultrança en el cas català. Entre altres coses, perquè ells mateixos ja hi han renunciat. El cas d'Alemanya és un dels més contundents.

El procés per tenir un estat propi, a aquestes alçades de la història, ha de partir de la convicció profunda que no és possible fer res no només contra l'espai central de la societat de referència, sinó sense aquest espai central. Per això, caldria una reflexió profunda sobre fins a quin punt la lleialtat nacional és preeminent o no davant d'altres lleialtats possibles. Perquè s'entengui ben de pressa: hi ha qui diu que és independentista perquè és d'esquerres. Enfront d'aquesta asseveració pot ser més convenient que, sense que calgui que ningú deixi de ser d'esquerres, s'hagi de ser independentista senzillament perquè s'és català. Per acabar d'incidir en aquesta aproximació: de la mateixa manera que hom sovint ha constatat que les dretes catalanes haurien anteposat la cartera a la bandera, es podria parlar de quantes vegades les esquerres catalanes haurien anteposat a la bandera altres interessos, i quins resultats se n'han obtingut.

En tot aquest procés per assolir la independència té una importància estratègica la construcció d'una societat civil realment forta que també participi d'aquest objectiu. Ara bé, cal fer tres consideracions finals més.

La primera: la política és bàsica i, dins ella, la política institucional és fonamental. Sovint els partits van per davant de la societat. S'ha de saber trobar l'equilibri entre haver d'estibar el carro i no perdre de vista la societat que va al darrere. Aquesta és la millor avantguarda.

La segona: s'hauria d'evitar el perill dels cants de sirenes que diuen de refugiar-se, ara que les coses van mal dades, en la societat civil. Sense les palanques del poder, la societat civil és més feble. Si no hi ha cap altre remei, hom s'acaba retirant a les casernes d'hivern. Però si hi ha l'oportunitat d'exercir el poder, és un crim de lesa pàtria no només renunciar-hi sinó lliurar-lo al qui és, objectivament, contrari a la consecució d'un estat per al poble català.

Finalment, no s'hauria de perdre de vista mai, com va dir un personatge famós que va impulsar un moviment d'emancipació nacional que ha resultat exitós i, de fet, sumant i restant tot plegat, prou envejable, que «si ho voleu, això no serà un somni».